

Vladimír Naxera

Petra Burzová: *Politika poloveřejnosti. Narativní analýza sporů o demolici domu hrůzy u Radbuzy*

Brno: Doplněk. 2014. 116 s. ISBN 978-80-7239-320-6

Otázka městské paměti a kolektivního vzpomínání (a zapomínání) patří mezi důležitá témata sociálněvědního výzkumu měst, a to nejen v kontextu komplikované postupné transformace městského prostoru v postsocialistických zemích. Tento kontext ovšem přidává jedno zásadně významné téma – změna politicko-ekonomických charakteristik režimu na přelomu 80. a 90. let přinesla také reorganizaci socio-prostorovou, která se výrazně dotkla tváře postsocialistických měst. A to jak způsobem symbolickým (po roce 1989 začaly být zahlazovány stopy dědictví tzv. reálně socialistických režimů – ať už šlo o odstraňování památníků, přejmenovávání ulic nebo další podobné zásahy do veřejného prostoru), tak v rovině produkce dominantních diskurzů a normativních řádů, které přispívají k transformaci prostředí.

Téma vztahu k socialistické minulosti se projevilo také v případě demolice plzeňského Domu kultury Inwest (dokončeného v roce 1986), který byl před několika lety stržen, aby uvolnil cestu plánovanému obchodnímu centru. Proti záměru investora se však postavila část plzeňských obyvatel – výsledkem referenda bylo zamezení plánované výstavby. V samém centru Plzně tak můžeme dodnes nalézt rozsáhlý opuštěný a více méně nevyužitý prostor vzniklý zbouráním kulturního domu. Celý proces přípravy demolice budovy, plánů na novou stavbu, odporu proti těmto plánům a střetu zájmů investora, městské politické reprezentace a zástupců občanských aktivistů nabídl možnost sledovat produkci řady odlišných (a často zcela protichůdných) diskurzů, které se vázaly nejen ke kulturnímu domu, ale k využití veřejného prostoru jako takového. V řadě těchto diskurzů se navíc projevovala zmiňovaná otázka socialistické minulosti daného objektu – argumenty pro jeho stržení byly často spojené s konstatováním, že stavba je „ošklivá a socialistická“, byla vybudována pro účely fungování socialistických odborů atd. A právě tento proces sporu o kulturní dům se stal předmětem nepřilíš rozsáhlé publikace Petry Burzové, která mohla při zpracování textu navázat na své dřívější práce věnované otázce městské paměti. Hlavním cílem její nové knihy je pomocí narativní analýzy ukázat způsoby, které jednotliví aktéři těchto sporů o definici místa kulturního domu vysvětlovali a ospravedlňovali transformaci tohoto místa.

Autorka ke zpracování textu přistoupila z pozic angažovaného aktéra (sympatizovala se skupinami protestujícími proti zbourání budovy a výstavbě obchodního centra), navíc s mimořádně kritickým přístupem (a to nejen vůči zástupcům investorů a politické reprezentace města, ale ve výsledku také vůči zástupcům aktivistů – viz níže), což ostatně sama v úvodu přiznává (s. 9). Tato východiska, která jsou v celé knize jednoznačně znatelná (například v podobě zúčastněného pozorování, participaci na sběru podpisů při přípravě referenda

atd.), nicméně nevedla k tomu, že by angažovaná a kritická pozice přebila pozici výzkumnice a narušila korektnost a způsob autorčiny vědecké práce. V textu analyzovaná data byla tvořena zejména v rámci několikaletého pozorování s různými úrovněmi participace (od nezúčastněného až po zúčastněného), v řadě provedených rozhovorů s aktéry s různou vazbou na dům kultury (politici, úředníci, aktivisté atd.) a také ze studia archivních materiálů. Etnografický přístup autorka doplnila o metody vizuální antropologie, které pomohly například s analýzou a interpretací vizualizací plánů obchodního centra – ty se totiž jednoznačně podílely na spoluutváření hodnot a norem v souladu s diskurzem produkovaným investorem stavby.

Celý text je tvořen třemi hlavními částmi a závěrem (v jehož případě autorka v úvodu na s. 10 poněkud školácky konstatuje, že „[v] závěrečné kapitole představuji výsledky ve vztahu k cílům této práce“). První část se zabývá historií domu kultury a spory o budoucnost stavby po ohlášení záměru vystavět na jeho místě nový objekt. Kapitola vychází zejména z rozhovorů s pamětníky a primárních zdrojů (archivních, novinových textů atd.). Poté je (poněkud nezvykle uprostřed práce) zařazena kapitola představující teoretická východiska a autorčin metodologický postup tvorby, analýzy a interpretace dat. Autorka v textu vychází z přístupu Henriho Lefebvra, který považuje vztah mezi prostorem a společností za dialektický ve smyslu toho, že prostor odráží a strukturuje společenské vztahy, funguje jako nástroj společenské kontroly (a selekce a segregace) a souvisí s formováním dominantního normativního řádu, jehož součástí jsou i představy o tom, komu je vlastně veřejný prostor určen – toto téma, tedy rozlišení „žádoucích“ a „nežádoucích“ (tedy například občanů zajímavých z pohledu trhu a bezdomovců), se do debat ohledně kulturního domu promítlo zásadním způsobem.

Hlavním autorčíným nástrojem analýzy je koncept *transgrese*, tedy překročení pravidel či principů toho, co je jednotlivými aktéry vnímáno jako normální nebo přirozený řád. Ve vztahu k ideologii ukazuje to, jakým způsobem je tento dominantní řád ovlivněn neoliberalismem jakožto projektem tržní deregulace v doprovodu takové regulace, která je výhodná pro fungování ekonomicky a politicky mocných aktérů (s. 9), čili aktérů dominantních – k těm můžeme v tomto případě počítat zejména investora, politiky a magistrátní úředníky. Autorka v práci odhaluje, že právě pro tyto dominantní aktéry byly transgresí protesty proti zbourání kulturního domu a stavbě obchodního centra (s. 10 a 67–81), vyhlášené referendum a zpochybňování nadřazenosti principu soukromého vlastnictví atd. V souvislosti s ideologií a produkcí dominantního normativního řádu autorka zajímavě dokládá, že ekonomicky a politicky vlivní aktéři v rámci této produkce nerozlišovali pouze jednání „vhodné“ a jednání „nevhodné“, čili transgresi, ale též „vhodné“ a „nevhodné“ (respektive „relevantní“ a „nerelevantní“) aktéry sporu o dům kultury – objevovala se tak narativa delegitimizující některé odpůrce zbourání stavby a zbudování obchodního centra (např. kvůli „nevhodnému chování“ – s. 38); vedle toho však stála zcela kontrastní reprezentace zástupce investora, ke kterému představitelé města přistupovali s úctou a jako k partnerovi v debatě (s. 38–39).

Hlavní analytickou (a také nejrozsáhlejší) částí je kapitola s názvem *Transgrese: od demolice k referendu*, ve které autorka provádí vlastní analýzu narativ produkovaných jednotlivými aktéry sporu. Každé ze zkoumaných narativ reprezentovalo určitou kulturní a sociální pozici, autorka je tedy nechápe jako individuální výpovědi. Mezi aktéry patřili například autor původního domu kultury, zaměstnankyně domu kultury, občané účastníci se debatou v rozhlase nebo na setkání se zástupci města a investora, protestující Plzeňané v referendu,

architekti, aktivisté, magistrátní úředníci, politici a investor, respektive jeho zástupce. V rámci analýzy jednotlivých narativ autorka zkoumá zejména to, jaké procesy, postupy a jednání týkající se domu kultury jsou „správné“ a „nesprávné“ (čili transgresivní), jaký je význam místa, kdo za stávající stav nese odpovědnost atd.

Autorka zdařile ukázala střet různých normativních řádů a odlišných pojetí města a veřejnosti ze strany jednotlivých aktérů sporu. Jako signifikantní se ukázala součást dominantního normativního řádu spojená s odsuzováním všech pozůstatků socialistické minulosti. Kritická reflexe současnosti na základě zkušenosti s dřívějším socialistickým režimem vede k vyloučení a marginalizaci názoru daného aktéra v rámci veřejné debaty. Petra Burzová dochází k přesvědčení, že většina aktérů sporu o prostor a jeho definici uplatňovala partikulární zájem a jednoznačně reprezentovala do jisté míry exkluzivní představu městského prostoru, což ve výsledku vede k segregaci a upřednostnění některých skupin a jejich požadavků. Elitářský a segregáčnický nebyl pouze přístup zástupců města a investorů, ale také aktivistů a referendistů. „Politika poloveřejnosti“ spočívá dle autorky v tom, že ani prostor, který je veřejný, není určen všem stejnou měrou.

Tento závěr je v Plzni dobře znatelný na problému bezdomovectví – bezdomovci jako stigmatizovaná skupina jsou systematicky vytlačováni z částí veřejného prostoru. Argument, že se ke kulturnímu domu stahují bezdomovci, tedy v centru nežádoucí skupina lidí, byl zástupci města často používán (společně s argumentem domu jako „pomníku socialismu“) jako důvod legitimizující stržení stavby. Aktivisté, kteří proti plánům na výstavbu obchodního centra protestovali, se prezentovali jako zástupci obyvatel města. Jejich přístup byl však do velké míry obdobně elitářský a veřejnost byla redukována na skupinu lidí angažujících se proti plánům města a investora a sdílející obdobnou vizi města. „Dům kultury jako symbol evokující sounáležitost a žitou zkušenost ze svého narativu nakonec zcela vyloučili a tím vyloučili také alternativní kritický narativ“ (s. 92).

Na publikaci Petry Burzové se s výjimkou nepodstatných drobností těžko hledají jakékoli stinné stránky. Text je přehledně strukturovanou a metodologicky výborně zvládnutou studií analyzující důležité téma, které v posledních letech výrazně strukturovalo veřejnou debatu v Plzni. Autorka v rámci svého do velké míry angažovaného a značně kritického přístupu důvěryhodně analyzuje dominantní normativní řád a jednotlivá narativa a diskurzy související nejen s domem kultury, ale celkově s veřejným městským prostorem a vizemi jeho využití. Studie tak na příkladu „mikroproblému“, tedy úzce lokálně vymezenému tématu, přináší díky vhodně vytvořenému teoreticko-metodologickému rámci závěry, které jsou relevantní v širší souvislosti s transformací prostoru postsocialistického města v obecné rovině.